

INTERNATIONAL EDUCATION CONGRESS

17-19 Kasım 2022
Antalya

Türkiye'de Güncel Lise Tarih Ders Kitaplarında 1915 Olaylarının Konu ve Kapsam Açısından Değerlendirilmesi

Yazarlar

Prof. Dr. Yıldız DEVECİ BOZKUŞ
Kurum: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi
E-mail: yildizdeveci@gmail.com

Arş. Gör. Tolgahan AYANTAŞ
Kurum: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi
E-mail: ayantas@ankara.edu.tr

Sunu Akışı

- Problem Durumu
- Amaç ve araştırma soruları
- Yöntem
- Bulgular
- Sonuç
- Öneriler
- Kaynakça

Problem:

Arka Plan ve Gerekçe: 1/2

- Ders kitaplarının misyonu
- «Biz» ve «ötekilerin» hikayesi
- Ön yargıların pekişmesi
- Dersin amaçlarına ulaşamaması
- Politize edilmiş ders kitapları sorunu
- Üzerinde tartışmaların devam ettiği konular
- Olumsuz yargıların yeniden ve yeniden üretilmesi
- II. Dünya Savaşı sonrası ders kitaplarına yönelik gelişmeler

Amaç ve Araştırma Soruları:

Amaç:

- Türkiye'deki güncel lise tarih ders kitaplarında 1915 Olaylarının konu ve kapsamının nasıl olduğunu ortaya koymak ve mevcut durumu tespit ederek buradan hareketle çeşitli öneriler sunmaktır.

Araştırma Soruları/Hipotezler:

Ders kitapları 1915 Olaylarının kapsamını yansıtmada yeterli midir?

1915 Olaylarının tarihsel arka planı ders kitaplarında ne derece ve nasıl yer almaktadır?

YÖNTEM

- Araştırma Deseni
- Örneklem
- Çalışma Grubu

Araştırma Deseni

- Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır.

Örneklem/Çalışma Grubu

- Doküman analizine konu olan kaynaklar; Ortaöğretim 9, 10 ve 11. sınıf Tarih ders kitapları ve 12. sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders kitabıdır. Kitaplara Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) Eğitim Bilişim Ağı (EBA) web sayfasından ulaşılmıştır. Kitapların orijinal ve güncel olduğu tespit edilmiş ve doküman incelemesi bu aşamadan sonra başlatılmıştır.

- Veri Toplama Aracı ve Uygulama
- Verilerin Analizi

Veri Toplama Aracı ve Uygulama:

- Bu araştırmada dokümanlar ana veri olarak kullanılmıştır.
- Saptanan konu ve temalar not edilmiştir.
- Veri analizi esnasında 1915 Olayları ve ilişkili olabilecek diğer konular odağa alınmıştır.

Verilerin Analizi:

- Dokümanların analizi sistemli bir biçimde ve araştırmacıların birbirinden bağımsız olduğu bir içerik analizi süreci olarak yapılandırılmıştır.
- Ardından araştırmacıların tespit ettikleri temalar karşılaştırılarak uyumluluk aranmıştır.

BULGULAR:

- 1915 Olayları tek bir sınıf düzeyine ait ders kitabında (12. sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabı) sunulan bir konudur.
- Diğer ders kitaplarında 1915 Olaylarına ilişkin bir içeriğe rastlanmamıştır.
- 1915 Olaylarının tarihsel arka planına yeterince yer verilmemektedir.
- 1915 Olayları bağlantılı olduğu diğer konulardan kopuk ayrı bir konu gibi sunulmaktadır.
- 1915 Olaylarının anlatıldığı sayfalarda öğrencilerin bilgilerini derinleştirmesine yardımcı olacak görsel ve haritalar yeteri kadar yoktur.

EDU congress

BULGULAR:

1915 Olayları: Osmanlı Devleti'ni paylaşma planı yapan Rusya, İngiltere ve Fransa; Ermenileri kışkırtarak Doğu Anadolu'da bağımsız bir devlet kurmaları için onları harekete geçirdi. I. Dünya Savaşı'nda, Kafkas Cephesi'nde, Osmanlı ordusu Ruslara karşı çok zor koşullar altında mücadele etmeye çalışırken, bazı Ermeniler de çeteler oluşturarak devlete karşı ayaklandılar. Bu gelişmeler Rus ordusunun da ilerlemesini kolaylaştırdı. Hınçak ve Taşnak komiteleri öncülüğünde kurulan Ermeni çeteleri; Van, Erzurum, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ gibi Anadolu'nun birçok yerinde Müslüman halka yönelik katliamlar yaptılar.

1915'te, Ermenilerin Van'da yaptıkları katliamlardan sağ kurtulabilen Türklerin bir kısmı, yaşadıkları vahşet karşısında evlerini terk edip Anadolu'nun içlerine doğru göç etmek zorunda kaldı. Göç eden Türkler, yollarda Ermeni çeteleri tarafından saldırıya uğradı ve pek çoğu katledildi. Osmanlı Devleti, Kafkas Cephesi'nde Ruslara, Çanakkale Cephesi'nde İngiliz ve Fransızlara karşı savaşırken, aynı anda Ermeni çetelerinin de içerideki saldırıları karşısında zor durumda kaldı. Ruslar, silahlandırdıkları Ermenilerin, Osmanlı topraklarında yaptıkları katliam ve saldırılarından yararlanıp Doğu Anadolu içlerine kadar ilerledi.

Ermenilerin yaptıkları saldırı ve katliamlar karşısında Osmanlı Devleti, birtakım tedbirler almak zorunda kaldı. Osmanlı Dâhiliye Nezaretinin, 24 Nisan 1915'te yayınladığı bir genelgeyle Hınçak ve Taşnak komite büroları kapatıldı ve bu komitelerin üyeleri de tutuklandı. Ermenilerin, 1915 olaylarının yıl dönümü olarak her yıl andıkları "24 Nisan" bu genelgenin yayınlandığı tarihi işaret eder. Osmanlı Devleti'nin bu genelge ile yaptığı tutuklamaları, Ermeniler katliam olarak göstermeye çalışmaktadırlar. Osmanlı Devleti, insanları katleden Ermeni çetelerini yakalayıp halkın huzurunu sağlamaya çalışmaktan başka bir şey yapmamıştır.

Bilgi Notu

Zeve Köyünde Katledilen Türkler

I. Dünya Savaşı sırasında 1915'te Van'da başlayan Ermeni isyanı sonucu oluşan durumdan yararlanan Ermeni çetelerini Van'ı işgal etti. Ermeni çetelerin katliamlarına hedef olmamak için Hakis, Derebey, Göllü, Gülsünler gibi bölgedeki köylerde yaşayan iki binin üzerindeki kadın, yaşlı ve çocuklardan oluşan halk, Zeve köyüne sığındı. Kendini savunabilecek silahtan yoksun kadın, yaşlı ve çocuklardan oluşan köylüler, Ermenilerle yoğun çatışmaya girdiler. Yetersiz mühimmatları bitinceye kadar mücadeleye devam ettiler. Fakat bir süre sonra Ermeni çeteleri köyün tümünü ele geçirdi. Gerek Osmanlı ordusundan çaldıkları gerekse Rusya'dan kaçak yollarla aldıkları silahları kullanarak Zeve Köyü'ne sığınan 2 bin 500 Türk'ü şehit ettiler.

Altan Deliorman. Türklere Karşı Ermeni Komitecileri, s. 154-156 (Kısaltılmış ve sadeleştirilmiştir.)

Türk-Alman ittifakı kuruldu.

Osmanlı Devleti savaşa girdi.

EDU congress

BULGULAR:

Oku-yorum

Taşnak komitesi tarafından 1914'te Şam'daki şubeye yazılmış olan bir mektupta şu satırlar yer almaktadır: Ruslar sınırı geçip Osmanlı ordularını geri çekilmeğe başladığı zaman, mevcut vasıtalardan istifade edilmek suretiyle her tarafta genel bir isyan yapılmalıdır. Osmanlı ordusu bu suretle iki ateş arasına alınmış olacaktır. Bütün resmi binalar uçurulacak, hükûmet dahilde işgal edilecek ve Alman nakliyatına hücum edilecektir. Bunun üzerine Osmanlı ordusu ilerlediği takdirde Ermeni askerler silahları ile birlikte kıt'alarını terk edecekler, çete teşkil edip Ruslarla birleşeceklerdir. *Altan Deliorman, Türklere Karşı Ermeni Komitecileri, s. 147. (Kısaltılmış ve sadeleştirilmiştir.)*

Taşnak örgütünün yayımladığı bu bildiriyi, 1915 Olaylarında Osmanlı Devleti'nin aldığı kararlar doğrultusunda değerlendiriniz.

Tablo 1.6: Amerikalı tarihçi Prof. J. McCarthy'nin (J. Makkartiy) tespitlerine göre 1912-1922 Yılları Arasında Doğu Anadoluda Ermeni Çeteleri Tarafından Katledilen Türklerin Sayısı

Alınan bütün tedbirlere rağmen Ermenilerin saldırı ve katliamları artarak devam etti. Ermeniler, başka bölgelerde de isyan çıkardılar. Bunun üzerine hem iç güvenliği sağlamak hem de cephelerde Türk askerinin güvenliğini artırmak için, 27 Mayıs 1915'te Sevk ve İskân (Tehcir ya da Zorunlu Göç) Kanunu çıkarıldı. Bu kanunla Ermeniler arasından Ruslarla iş birliği içinde olanlar, çeteciler ve isyan hareketine karışanlar zorunlu olarak göçe tabi tutuldu. Göç ettirilenler Osmanlı sınırları içerisindeki başka bölgelere yerleştirildiler. Böylece binlerce Ermeni vatandaşın da can ve mal güvenliği sağlandı. Çünkü Ermeni çeteleri, isyanlara ve katliamlara katılmayan diğer Ermenileri de öldürüyordu. Osmanlı Devleti yer değiştirme uygulamasına tabi tuttuğu Ermenilerle ilgili gerekli tedbirleri aldı. Ermenilerin mallarının, canlarının korunması, yol boyunca ihtiyaçlarının karşılanması için memurlar görevlendirdi. Göç ettirilen Ermenilerin, taşınabilir mallarını ve eşyalarını yanlarına almalarına izin verildi. Taşınmaz malları ise hükûmet tarafından açık artırmayla satılıp bedeli kendilerine verildi. Osmanlı Devleti, göç ettirilen Ermenilerin yerleştirilecekleri yerlerde de eski düzenlerini kurmaları için gerekli tedbirleri aldı. Göç işlemleri için komisyonlar kuruldu. Göç esnasında Ermenilere karşı saldırı düzenleyen bazı saldırganlar da yakalanarak Divan-ı Harpte yargılandı. Osmanlı Devleti'nin aldığı bütün tedbirlere rağmen; ulaşım güçlüğü, olumsuz hava koşulları ve salgın hastalıklar gibi nedenlerle tehcir sırasında hayatını kaybeden Ermeniler de olmuştur. Ermeniler ve onları destekleyenler; yaşanan süreçte 1 milyon 500 bin Ermeni'nin hayatını kaybettiğini iddia etmektedirler. Oysaki Osmanlı Devleti'nin toplam nüfusu içinde bile o kadar Ermeni yoktu. Çeşitli yerli ve yabancı kaymakların verdikleri bilgilere göre 1914'te Türkiye'deki Ermeni nüfusunun toplamı 1 milyon 300 bin civarındaydı. Ermeni kayıplarının iddia edilen sayılarda olması asla mümkün değildir. Osmanlı Devleti'nin Ermenilere yönelik bir soykırım düşüncesi olsaydı; göç esnasında ve sonrasında bu kadar önlem alması da söz konusu olmazdı. Ermenilerin soykırıma uğradığını iddia edenlerin tam tersine, Ermeni çeteleri yüz binlerce Türk'ü katletmiştir.

BULGULAR:

Tablo 1.6: Amerikalı tarihçi Prof. J. McCarthy'nin (J. Makkartüy) tespitlerine göre 1912-1922 Yılları Arasında Doğu Anadoluda Ermeni Çeteleri Tarafından Katledilen Türklerin Sayısı

VİLAYET*	KATLEDİLEN NÜFUS	KATLEDİLEN NÜFUS ORANI
VAN	194.167	%62
BİTLİS	169.248	%42
ERZURUM	248.695	%31
DİYARBAKIR	158.043	%26
MAMURATÜL AZİZ (ELAZIĞ)	89.310	%16
SİVAS	186.413	%15
HALEP	50.838	%9
ADANA	42.511	%7
TRABZON	49.907	%4
TOPLAM	**1.189.132**	**%24**

Kaynak: Justin McCarthy, Ölüm ve Sürgün, s.265-273

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı sona erince, 31 Aralık 1918'de Geri Dönüş Karamanesi yayınladı. Göçe tabi tutulan Ermenilerden isteyenler geri dönmüş, mal ve mülklerini de geri almışlardır. Osmanlı Devleti üzerinde emelleri olan İngiltere, Fransa ve Rusya'nın kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirdikleri, gerçeldikten uzak bir sorun olarak ortaya atılan, Ermeni sorunu olarak bilinen bu asılsız iddialar, çıkar çevreleri tarafından süreldi gündemde tutulmaktadır.

SONUÇLAR:

Ders kitapları 1915 Olaylarının kapsamını yansıtmada yeterli değildir.

Diğer ders kitaplarında 1915 Olaylarına ilişkin bir içeriğe rastlanmıyor oluşu tarihsel konular arası bağlantıların zayıf kalmasına yol açmaktadır.

1915 Olaylarının tarihsel arka planına yeterince yer verilmemesi tek yanlı bir tarih anlayışını öne çıkarmaktadır.

SONUÇLAR:

1915 Olayları bağlantılı olduğu diğer konulardan kopuk ayrı bir konu gibi sunulduğundan öğrencilerin bilişsel organizasyonunda yer edinmesi zordur.

1915 Olaylarının anlatıldığı sayfalarda öğrencilerin bilgilerini derinleştirmesine yardımcı olacak görsel ve haritalar yeteri kadar yer verilmemesi konunun bütüncül değerlendirilmesinin önünde bir engeldir.

Öneriler:

Ders kitabının 1915 Olaylarıyla ilgili bölümleri değerlendirildiğinde etnosentrik ve yanlı bakış açısının hakim olduğu kolaylıkla fark edilmektedir. Bunun düzeltilmesi gerekir.

Yararlanılan kaynaklar son derece sınırlıdır. Kaynak çeşitliliğinin arttırılması önemlidir.

Konu harita ve diğer görsel kanıtlarla desteklenmemektedir. Söz konusu kanıtlarla desteklendiğinde anlatımın niteliği ve objektifliği artacaktır.

Geçmişte yaşanan acıların değil gelecekte kurulabilecek dostluklara ilişkin vurgu yapan bir tarih anlatımının tercih edilmesi gereklidir.

Kaynakça

Akşin, S, (2012), Kısa Türkiye Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Aktın, K. (2010). Türkiye, İngiltere ve ABD sosyal bilgiler/tarih ders kitaplarında yapılandırmacı yaklaşım, II. Dünya Savaşı örneği. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Altheide, D. L. (2000). Tracking discourse and qualitative document analysis. Poetics, 27(4).

Armaoğlu, F. (2018). 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1994-1995). İstanbul: Kronik Kitap.

Ayanoğlu, B., Balta, E., Demir, S., Bilmez, B., Deveci-Bozkuş, Y., Erözden, M. O., ... & Hacısalihoğlu, M. (2020). Balkan ve Karadeniz ülkelerinde güncel tarih ders kitaplarında Osmanlı-Türk imajı.

BİLGİN, M. S., & BOZKUŞ, Y. D. 1000. YILINDA TÜRK-ERMENİ İLİŞKİLERİ.

Bodur, H. (2005). Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi. İstanbul: Yeditepe Yayınları.

Bozkuş, Y. D. (2013). Son Dönem İç ve Dış Politik Gelişmeleri Işığında Türk-Ermeni İlişkileri. Karadeniz Araştırmaları, 39(39), 39-52.

Kaynakça

BOZKUŞ, Y. D. Dağlık Karabağ Savaşı ve Güney Kafkasya'da Yeni Güç Dengeleri. Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi, 4(7), 54-65.

Bozkuş, Yıldız Deveci, Parlamento Kararları ve Yabancı Basında Ermeni Sorunu, Ankara, Sistem Yayınları, 2013.

Deveci Bozkuş, Y., & Palabıyık, M. S. (2009). Türkiye-Ermenistan ilişkileri (1918-2009).

Gedikler, H. G., & Tekin, S. Türkiye'de orta öğretim kurumları ders kitaplarında 1. Dünya Savaşı'nın öğretimi. Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 18(37), 475-510.

Glesne, C. (2013). Nitel araştırmaya giriş. (2. Baskı) P. Yalçınoğlu (Çev). Ankara: Anı Yayıncılık.

Güler, A., Halıcıoğlu, M.B. ve Taşğın, S. (2013). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2018). Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri (5. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kaynakça

Hediye Meraç, Lise Tarih Ders Kitaplarınının İçerik ve Yöntem Açısından Analizleri, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul-2006.

Murat Yıldırım, Lise Tarih ve Cumhuriyet Tarih Ders Kitaplarında Türk-Ermeni İlişkileri (1930- 2000), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 2007.

Özdal, Barış, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Taraf Olduğu Uluslararası Andlaşmalar İtibarıyla Ermeni Sorunu (1918-1922 Dönemi)", Güvenlik Stratejileri Dergisi, Cilt 2, No. 4, Aralık 2006, s.173-188.

Palabıyık, M. Serdar ve Yıldız Deveci Bozkuş, “Turkish – Armenian Relations (1918-2008)”, (Der.) Ömer Engin Lütem, The Armenian Question, Basic Knowledge and Documentation, Ankara, Terazi Publishing, 2009, s.231-266.

Paxton, Richard J., “A Deafening Silence: History Textbooks and the Students Who Read Them”, Review of Educational Research, Cilt 69, No.3, Sonbahar 1999, s.315-339.

Kaynakça

Pingel, Falk, UNESCO Guidebook on Textbook Research and Textbook Revision, Paris/Braunschweig, Georg Eckert Institute for International Textbook Research, 2010.

Şimşek, Ahmet, "Türkiye'de Tarih Eğitiminin Ulusallığı ve Avrupa Merkezcilik", TSA Dergisi, Cilt 11, No.1, Nisan 2007, s.9-38.

17-19 KASIM 2022

TEŞEKKÜRLER

ANTALYA